

Recensioner

Nedslag i børnelitteraturforskningen. 1–7. Skrifter fra Center for børnelitteratur. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 1999–2007. ISSN 99-3167596-9

Center for Børnelitteratur startade 1998 som en särskild forskningsenhet inom Danmarks Pædagogiske Universitet och med anknytning till Danmarks Pædagogiske Bibliotek. Centret har i uppdrag att forska i barnlitteratur utifrån såväl estetiska, sociologiska, historiska som förmedlingsmässiga perspektiv. Därjämte anordnar man forskningsseminarier, konferenser, författarskola, undervisning för skolbibliotekarier m.m. Vid starten var professor Torben Weinreich centrets ledare, en post som numera innehas av PhD Nina Christensen. Den forskning som sker vid centret publiceras i Centrets skriftserie i vilken man utger böcker och småskrifter med nyheter inom barnlitteraturforskningen. I serien ingår även den årliga artikelsamlingen "Nedslag i børnelitteraturforskningen". Inslag från övrig nordisk och internationell barnlitteraturforskning publiceras kontinuerligt.

I en översikt finner man i "Nedslag i børnelitteraturforskningen" från starten med nr 1 (2000) och fram till och med nr 7 (2006) en imponerande rikedom och en variation i presentationen av centrets forskningsrön där även yngre forskare och kandidater får komma till tals. Forskningen är idag såväl texttolkningsorienterad och litteraturhistorisk som litteraturpedagogisk och litteratursociologisk. Återkommande textanalyser av enskilda verk ger en litterär närvarokänsla. Förlags- och marknadsfrågor diskuteras parallellt med skolbibliotek, litteraturpedagogik, läroplaner och kanonbegrepp. Man forskar i genrer som bilderböcker, fantasy och science fiction och enskilda författarskap som H.C.Andersen och Astrid Lindgren belyses ur en mångfald infallsvinklar. Teoretiska spörsmål omfattar även receptionsfrågor, genusaspekter, maskulinitetsforskning och cultural studies. Översättningsproblematiken är aktuell i forskningen inom den allmänna skönlitteraturen och redan återfinns flera forskningsinsatser kring översättningar av barnlitteratur i skriftserien. Återkommande teman är olika strategier för att skriva barnlitteraturhistoria, historiska barnböcker samt barndomens historie-

skrivning. Här blir en progression i forskningen tydlig. Den trogne läsaren har t.ex. kunnat följa Torben Weinreichs pionjärarbeten inom dansk barnlitteraturhistoria och strukturering av den danska barnlitteraturforskningen och Nina Christensens och Bodil Kampps utveckling från forskarstuderande till disputerade forskare och uppmärksammade profiler inom sina respektive forskningsfält. Det som fram till dags dato publicerats kommer i sin tur att ligga som grund för vidare omprövning och utveckling.

Nedslag i børnelitteraturforskningen 7 innehåller åtta artiklar av skiftande karaktär. Man finner såväl internationellt etablerade forskare som yngre kandidater på väg in i forskarutbildningen. På så sätt blir variationen stor, från grundläggande, konkreta textanalyser och tematiska översikter till litteraturteoretiska spörsmål på avancerad nivå. Upplägget har konstruerats så att artiklarna skapar en röd tråd genom den aktuella barnlitteraturforskningen i Danmark vilket suppleras av ett antal bidrag från internationella forskare.

Den inledande artikeln "Litteratur og læreplaner" av Marianne Eskebæk Larsen diskuterar konsekvenserna av direktiven för pedagogiska läroplaner för yngre barn. Naturligtvis kommer bilderboken i fokus. Eskebæk Larsen går metodiskt tillväga och ger en ambitiös översikt över den aktuella pedagogiskt inriktade forskningen kring bilderboken såväl nationellt som internationellt. Av de olika teman som direktiven föreskriver koncentrerar Eskebæk Larsen sig främst på *Språk* och *Kulturella uttrycksformer och värderingar*. I artikeln läggs vikt vid synen på barn och barndom, lärande, språkstimulering och litteraturpedagogiska metoder, bildestetik och bildperception. Den problematiserar t.ex. diskussionen kring frihetspedagogik, erfarenhetspedagogik och förmedlingspedagogik på förskolenivå. Eskebæk Larsen förespråkar en mer aktiv roll från barnsomsorgens sida men pekar på faran med en alltför målorienterad och färdighetsfokuserad pedagogik. Slutligen redovisar hon barnlitterära kriterier för sitt bokurval och presenterar en boklista/kanon för de yngsta barnen och en för barn tre till sex år. Inte förvånande bildar moderna klassiker stommen. Denna kartläggning av bilderbokens status i förhållande till läsinlärning, språklig utveckling samt social och personlig kompetens bör sätta sina spår i den pedagogiska verksamheten.

Torben Weinreich presenterar i "At skrive børnelitteraturhistorie" hur han i sitt arbete med *Historien om børnelitteratur – dansk børnelitteratur gennem 400 år 1568-1967* gjorde avvägningar och fattade beslut kring begreppen historiesyn, litteraturhistoriesyn, periodisering, kanonisering och omvärdering. Det är en intressant läsning inte minst beträffande kanoniseringsproblematiken som ju också är

under debatt i Sverige. Han börjar med att påpeka skillnaden mellan *børnelitteratur*, skriven för barn och *børnelektyr*, den litteratur som barn faktiskt läser. I urvalet till historieskrivningen och därmed kanoniseringen utgår han från kriterierna kvalitet, överlevnad och betydelse. Weinreich beskriver hur varje ny historieskrivning innebär en dekonstruktion av de gamla och därefter en rekonstruktion. Därmed ger sig Weinreich möjlighet att ge sin egen periodindelning och sin egen syn på t.ex John Lockes och Jean-Jacques Rousseaus betydelse för barnlitteraturens utveckling. Artikeln är en god, kanske till och med nödvändig, introduktion till hans verk som grundar sig på ett livslångt intresse och forskningsarbete.

I artikeln "Dansk børnelitteraturhistorieskrivning" presenterar Anette Øster en del av sitt PhD projekt där hon ämnar belysa hur barnlitteraturens historia har skrivits. Hon presenterar en metod till läsning av litteraturhistoriska verk utifrån Inger Simonsens *Den danske Børnebog i det 19. Aarhundrede* (1942) och Mette Wings *Dansk børnelitteratur 1900-1945 – med særligt henblik på børneromanen* (1976). Metodiskt utgår Øster från frågor som berör bl.a. den kanon som presenteras i respektive verk, kvalitetskriterier och periodisering. Redan genom denna pilotstudie som framstår som mycket väl planerad och genomförd kan hon urskilja skillnader mellan olika intentioner i barnlitteraturhistorieskrivningen. Jag ser med intresse emot hennes avhandling som har stora möjligheter att bidra även till forskningen kring den svenska barnlitteraturhistorieskrivningen.

"Hvad er historie? Med historie vil man noget" frågar och påstår Gabriele von Glasenapp utifrån historiebrevningar i den moderna barn- och ungdomslitteraturen. Von Glasenapp ger en introduktion till den historiska barn- och ungdomsromanen och visar hur den förändrats från att vara objektivt faktaorienterad till att få drag av en fiktiv berättelse där även inslag av fantasy kan förekomma. Berättartekniken fokuseras och von Glasenapp tydliggör hur den tidigare didaktiskt inriktade auktoritära berättarrösten ersätts med en inskriven reflektion kring olika historieskrivningar. I beaktande av diskussionen kring förändringar i vår allmänna historieskrivning känns denna forskning såväl aktuell som angelägen.

Den röda tråden kring historieskrivning och historiska barnböcker fortsätter med Hanne Mortensens "Besættelsetiden i danske børnebøger". I denna artikel tydliggörs hur historieskrivningen förändras över 55 år i 143 barnböcker med den tyska ockupationen som tema. Mortensen visar hur berättelserna kring danskarnas motståndsvilja går över i att problematisera krig och ondska som begrepp. Mycket

intressant finner jag hennes resultat att barnböckerna ligger ett steg före facklitteraturen.

Artikeln "Det är precis som om du var min mamma". Det kompetenta barnet – ett tema i barnlitteraturen" är skriven av Lena Kåreland professor i svenska vid Uppsala universitet. Temat skulle även kunna benämnas som "den inkompetente vuxne – ett tema i barnlitteraturen". Inledningsvis presenteras en översikt kring barnomsforskning och tendenser i dagens samhällsutveckling där den vuxne går in i en förlängd adolescens. Kåreland visar tydligt i sina textexempel *Den tatuerade mamman* (2003) och *Lola Rose* (2004) av Jacqueline Wilson att det är i förmågan att lösa de vuxnas problem som kompetensen hos barnen lyfts fram och i Peter Pohls *Men jag glömmmer dig inte* (1997) att det är bristen på vuxenansvar som tvingar barnet att visa sig kompetent. Ur ett genusperspektiv visar hon också på en tendens att papporna ofta går in i rollen som lekpartner. I konklusionen framhåller Kåreland möjligheten att det är situationen som utvecklar "kompetenta barn".

Ayoe Quist Henkels artikel "Simplicitetens æstetik. En læsning af Pia Juuls *Lidt ligesom mig* samt diskussion af ungdomslitterære kvalitetskriterier" visar utifrån en medveten närläsning av *Lidt ligesom mig* att ungdomslitteratur som bedöms utifrån *simplicitetens æstetik* kan hålla en väl så god kvalitet som den litteratur som klassificeras som komplex. Det som på ytan tycks vara enkelt blir en utmaning för läsaren. Det gäller såväl identitetsproblematik som berättarteknik. Generellt sett framhåller Quist Henkel vikten av att vara öppen för olika kvalitetskriterier och hålla fast vid och reflektera över den ungdomslitterära mångfalden.

Det sista bidraget "Den smilende dør till ude. En analyse af Janne Tellers *Intet*" av Karen Lise Søndergaard visar på betydelsen av utvecklingsromanens traditionella mönster som ofta används i ungdomslitteraturen. I sin analys av *Intet* ser Søndergaard hur Teller utifrån denna genre problematiserar målet genom att ställa det cykliska mot det lineära. Den vikt hon lägger vid tolkningen av att se en kollektiv huvudperson i ungdomsromanen kontra postmodernismens skepsis mot individualitetsbegreppet väcker frågor som i likhet med föregående artikel pekar mot en fortsatt forskning.

Nedslag i børnelitteraturforskningen bjuder inte enbart på ett läckert smörgåsbord vad gäller enskilda forskares forskningsområden och resultat utan ger en god inblick i hur forskningen fortskrider, vilka olika preferenser man arbetar efter. Några av artiklarna visar att liksom samhället påverkar vad som skrivs, påverkar även samhällskontexten vad man forskar i och vilken forskning som

får starkast genomslagskraft. I vissa fall visar forskningen till och med hur barnlitteraturen ligger ett steg före. Denna typ av forskningspresentationer fyller en viktig funktion som bas för fortsatt forskning och medverkar till att man ser den kvalitet som finns i barnlitterära verk liksom möjligheten att använda samma teoretiska verktyg som i forskning kring litteratur som riktar sig mot vuxna.

Wiveca Friman

Ingjerd Traavik: *Innføring i bildeanalyse med Fam Ekman inn i bildeboka*. Oslo: Unipub, 2007. ISBN 978-82-7477-216-8

”Det var en gang en katt som var redd for hunder. Store hunder og små hunder, tykke hunder og tynne hunder, og det var hunder overalt.” Med de orden inleds Fam Ekmans bilderbok *Kattens skrekk* från 1992. Katten som är livrädd för hundar ges en central plats i Ingjerd Traaviks nyutkomna bok *Innføring i bildeanalyse. Med Fam Ekman inn i bildeboka* (Unipub 2007). Traavik, högskolelektor vid Høgskolan i Volda, använder Ekmans bilderboksestetik som utgångspunkt för att introducera begreppsapparater och infallsvinklar till bild- och textanalyser. Bilderböckerna *Kattens skrekk* samt *Dagbok forsvunnet* (1996) fungerar som material för analyser som tangerar ideologikritik, filosofiska reflektioner och frågor om könskonstruktioner i bilderböcker. *Utöver det* presenteras läsaren en mångfald intressanta observationer och synpunkter om Fam Ekmans konstnärskap.

Traavik undersöker hur de manliga respektive kvinnliga karaktärerna framställs i text och bild. Hon går mycket grundligt till väga och analyserar bland annat bildkompositioner, karaktärernas kroppsspråk och blickriktningar. Förutom bildens och textens samspel uppmärksammar Traavik även färgbruk, layout och format och diskuterar textens grafiska utformning. I *Kattens skrekk* avviker bokstäverna tydligt från tryckt text, de ser ut att vara utförda i trä- eller linoleumsnitt, ett dynamiskt visuellt grepp. Traavik läser textens form som uttryck för brist på kontroll eller osäkerhet, en tänkvärd iakttagelse som speglar bokens motiv med katten som lider av hundfobi.

Fam Ekman använder den franske naivisten Henri Rousseaus välkända målningar som utgångspunkt för drömpartierna i *Kattens skrekk*. I en av Ekmans vackra och förunderliga drömscener skildras kattens möte med sin antagonist i ett böljande, nattligt landskap. Det är först här, i drömmen, som katten finner styrka och mod att bemöta

sina rädslor. Scenen fungerar som en allusion till Rousseaus målning med den sovande zigenerskan, "La Bohémienne endormie" från 1897. För att skildra de två motsättningarna i *Kattens skrekk*, verkligheten och drömmen, varvas svartvita illustrationer från huvudpersonens vardagsmiljö med bilder i färg. Detta ovanliga grepp, kast mellan svartvita tuschteckningar och koloristiska färgbilder, används för att markera övergången från kattens vardag till drömmens sfär. Det är glädjande att Ekmans mystiska drömbilder har kunnat återges i färg i *Innføring i bildeanalyse* och att illustrationerna är många i antal, något som underlättar förståelsen av bildanalyserna. Det återkommande greppet med intertextuella anspelningar i Ekmans bilderböcker öppnar för tolkningsmöjligheter rörande såväl tematik som bilderbokens berättartekniska möjligheter. Det anmärkningsvärda är dock att i stället för att utveckla det humoristiska och parodierande intertextuella spelet med Rousseaus målningar i *Kattens skrekk*, förbiser Traavik i stort sett det högst intressanta sambandet. Detta trots att konstnären pekats ut som en långvarig inspirationskälla för Ekman. Bortsett från ett kort omnämnande på sidan 25 presenteras konstnären dessutom först *efter* den sextio sidor långa analysdelen av *Kattens skrekk*.

Presentationen av Rousseau så sent i analysen är tyvärr signifikativt för Traaviks bok – en redigering av texten i sin helhet hade varit önskvärd. Det handlar om såväl större strukturella och metodologiska frågor som små detaljer. Barnlitteraturforskaren John Stephens får exempelvis genomgående heta John Stevens. När Kristin Hallbergs ikonotext-begrepp introduceras, hänvisas det till Leite Brydes diskussion om bild- och textsamspel i stället för till Hallbergs artikel. Tidigare bilderboksforskning och Traaviks egna bilderboksteoretiska utgångspunkter klaras av snabbt och kortfattat i det inledande kapitlet. Den teoretiska obalansen får konsekvenser för analyserna, för trots att studierna är intressanta är de ojämna. Tolkningarna av de valda bilderböckerna, en psykoanalytisk läsning, där själva bilderboksteorierna är sparsamt representerade och applicerade, leder oss till frågan om bokens målgrupp. Vem skriver Traavik till? Enligt baksidestexten är *Innføring i bildeanalyse* tänkt att introducera bild- och textanalyser bl. a. till förskole- och grundskolelärarna. De, enligt baksidestexten, "konkreta analyserna" som görs i boken kan enligt Traavik överföras till andra bilderböcker. Med tanke på att boken är tänkt att fungera som en introduktion, saknar jag en litteraturlista. Även ett sakregister med termer vore önskvärd. Frågan är dessutom om den feministiskt psykoanalytiska läsning som Traavik applicerar i sina analyser är idealisk som en första presentation till text- och

bildanalyser? Stundtals blir den strikt psykoanalytiska tolkningen fyrkantig – något som snarast kan avskräcka en oerfaren läsare. Det traditionellt "kvinnliga" och "manliga" fungerar som utgångspunkt för många av analyserna, föreställningar som inte problematiseras. Bland annat tolkas katten i *Kattens skrekk* automatiskt som en kvinnlig gestalt, trots att karaktären i texten konsekvent omnämns som "den" – till skillnad från bland annat kattens mor som åsyftas "hon". Traavik letar stundtals i överkant efter symboler. Tåg och tunnlar läses naturligtvis som symboler för manlig sexualitet och rök som stiger upp från en skorsten tolkas som exkrementer.

Däremot erbjuder *Innføring i bildeanalyse* en mer erfaren läsare en högst tankeväckande läsning bland annat om hur kvinnliga och manliga karaktärer gestaltas i en bilderbok med djurkaraktärer. Det är innehållsrikt och tänkvärt. Det är också ett mycket lyckat val av texter med en katt som huvudperson i *Kattens skrekk* och en staty som huvudperson i *Dagbok försvunnet*. I den sistnämnda bilderboken lämnar skulpturen, en artefakt som påminner om frihetsgudinnan, sitt fundament på torget för att leta efter sin försvunna dagbok. Dessa mångfasetterade och samtidigt lekfulla kvinnoframställningar leder i Traaviks studie till högst intressanta frågeställningar om hur kön konstrueras och tolkas i bild och text.

Elina Druker

Sirke Happonen: *Vilijonkka ikkunassa: Tove Janssonin muumiteosten kuva, sana ja liike*. [Filifjonkan i fönstret: bild, ord och rörelse i Tove Janssons muminböcker] Helsinki: WSOY, 2007, 315 s. ISBN 978-951-0-33163-7

Man kunde gott tro att det var Tove Jansson-år i 2007. Förutom Boel Westins gedigna biografi *Tove Jansson: ord, bild, liv* kommer den första finländska doktorsavhandlingen om muminvärlden. Sirke Happonens studie "Filifjonkan i fönstret: bild, ord och rörelse i Tove Janssons muminböcker" är läckert paketerad med ett rikt bildmaterial. Muminböckerna närmas här från ett, förvånande nog tycker man efter att ha läst avhandlingen, tidigare försummat perspektiv. Medan muminforskningen hittills i regel studerat text och bild separat (med undantag för bilderböckerna) fokuserar Happonen på bild- och textrelationen i Janssons muminverk. Centrala frågor är: Hur förenas text och bild? Kan bilderboksteori användas även i studiet av illustrerad text och i så fall hur? Hur uppstår och hur undersöks rörelse,

stagnation och rumslighet i bild och text? Primärmaterial är Janssons mumin- och bilderböcker skapade 1945-1970.

Först studeras Janssons tidigaste produktion: de första serierna och illustrationerna till andras och egna (bilder)böcker. Ambitionen är inte att revidera bilderbokshistorien utan att se de tidiga verken i relation till bilderboks-konventioner, och, intressant nog, förringas dessa "nybörjar"-verk inte jämfört med de senare kanoniserade verken. Bilderbokskritikens två inriktningar sammanfattar Happonen som en som intresserar sig för den berättelse som skapas av bild och text (Moebius, Rhedin, Nikolajeva & Scott m.fl.) och en som fokuserar på bilderbokens formspråk och visualitet (Thiele, Doonan, Lewis m.fl.). Happonen positionerar sig som den nya generationens bilderboksforskare som vill integrera båda perspektiven.

De tre muminbilderböckerna *Hur gick det sen?*, *Vem ska trösta Knyttet?* och *Den farliga resan* studeras därnäst utgående från miljö, uppslagens dramaturgi, Janssons arbetssätt, samt böckernas materiella egenskaper. Manuskript och skisser ger intressanta inblickar, som att *Vem ska trösta Knyttet?* först skrevs i jag-form; medan kopplingar till bilderbokshistorien, som den mellan Arosienius *Kattresan* och *Hur gick det sen?*, fördjupar analysen. Happonen sätter också fingret på en olöst fråga inom bilderboksforskningen: om varje detalj från penseldrag till bild- och textordningsföljd spelar så stor roll för bilderboken, när slutar det samma gälla för illustrerade böcker?

Efter dessa genreorienterade avsnitt följer sex kapitel som utgår från återkommande motiv och berättartekniska grepp i muminböckerna. Med Foucaults heterotopi-begrepp beskrivs festen – i likhet med grottan, fyren, badhuset och segelbåten – som avvikande rumsligt fenomen i muminvärlden. Cavallius syn på rörelse i bilderboken kompletteras med teorier om karaktärernas poser från studier av dans, för att tolka den dansande mumindalen. Subjektivitetsteorier lyfter fram karusellmotivets bokstavliga och metaforiska innebörd i novellen "Hemulen som älskade tystnad". Vikten av att se och bli sedd speglas i Filifjonkans rörlighet och stillastående. Färgsättning med mera analyseras för att visa hur bild och text går in i varandra. Avslutningsvis får verbet "krypa" visa på övergripande förändringar i muminsviten. Den allt mer dynamiska rumsligheten knyts allt starkare till karaktärsskildringen, som i *Pappan och havet* där ön beskrivs som en levande varelse.

Happonen angriper muminmaterialet ur spännande synvinklar och erbjuder njutbar läsning. Framför allt är hon sin huvudtes trogen genom att presentera lika ingående känsliga och kreativa närläsningar av såväl text som bild. Ett bisyfte tycks vara att introducera

internationell bilderboksforskning och -terminologi för en finskspråkig publik, men närheten till de svenskspråkiga muminoriginalen bevaras då alla direkta citat är på svenska.

På eklektiskt vis går Happonen i dialog med såväl tidigare bilderboksforskning som teoribildning från konst, dans och litteratur. Begreppens mångfald balanseras av att de introduceras och diskuteras ingående. Framför allt är teorin inte påklistrad utan växer fram som en naturlig del av materialet. Muminlitteraturen står i centrum, men Happonen rör sig ledigt även bland Janssons tecknade serier, vuxenlitteratur, målningar med mera. Ingående jämförelser mellan anteckningar/skisser och tryckta texter/bilder ger värdefulla inblickar i böckernas tillblivelseprocess. Studien visar hur metodiskt Jansson planerade text- och bildinteraktionen i muminböckerna.

Många tidigare muminstudier närmar sig sitt material kronologiskt men Happonen väljer istället dels ett genreperspektiv, dels ett motiv- och berättartekniskt perspektiv. Hon ser också en utvecklingslinje i muminsviten från handlings- och äventyrscentrering mot allt starkare rums- och personcentrering. Detta har visserligen påpekats förut, men nu som ett resultat av ett likvärdigt studium av bild och text.

”Filifjonkan i fönstret” är en originell och inspirerande studie. Happonen läser bild och text ingående med en fascination som smittar av sig på läsaren. Hoppas att vi inte behöver vänta allt för länge på en svensk översättning.

Maria Lassén-Seger

**Olav Solberg: *Inn i eventyret. Norsk og europeisk forteljekunst.*
Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 2007, 247 s. ISBN 978-82-02-26943-2**

De båda norska folklivsforskarna och författarna Peter Christen Asbjørnsen och Jørgen Moe har fått en central plats i Olav Solbergs bok *Inn i eventyret*, vilket inte är förvånande med hänsyn till deras viktiga roll som sagoinsamlare vid 1800-talets mitt. Olov Solberg, som är professor i norska vid Högskolan i Telemark, anser dock att deras betydelse för den norska folksagan framhävts alltför ensidigt i tidigare forskning. De båda var långt ifrån de enda som samlade och gav ut folksagor under 1800-talet. Solberg polemiserar också mot den utbredda uppfattningen att folksagan var en norsk, folklig och barnvänlig berättelse. Folksagorna är i hög grad internationella och kan

placeras in i en europeisk tradition, vilken Asbjørnsen och Moe i hög grad utgick från när de sammanställde sina utgåvor av folksagor. Att dessa trots allt förefaller så norska beror på att de anpassades till det norska nationsbyggandet och de nationalromantiska strömningar som kännetecknade tidsandan. Solberg betonar att Asbjørnsen och Moe inte bara nedtecknade sagor. De var även diktare och vinnlade sig om att skapa ett språk med norsk meningsbyggnad och norskt ordval. Vidare framhåller Solberg att man för folksagans del knappast kan tala om någon rent muntlig tradition. Istället har det rört sig om en växelverkan mellan det muntliga och det skriftliga. Skillnaden mellan dessa båda berättelseformer bör enligt Solberg tonas ned. Folksagan var inte heller folklig i den bemärkelsen att endast "enkla" människor skulle ha intresserat sig för den. Den var populär också bland aristokrater och stadsbor, och den var inte i första hand avsedd för barn.

Solberg är knappast den förste att attackera sådana fördomar. Det är flera forskare som uppmärksammat att folksagor som tagits upp i den muntliga traditionen kan ha utgått från skrivna eller tryckta förlagor. Likaså har det ofta framhållits att sagans publik till en början inte var särskilt differentierad och att sagan inte alls riktade sig enbart till barn. En annan sak är att sagan som berättelseform alltsedan romantiken vanligen förknippats med barnet och det naiva. I barnets gestalt speglades folkets och nationens utillstånd, och sagan hade, ansåg man, sina rötter i en förgången poetisk urtid. Den hörde till poesins barndom. Likaså såg man en förbindelse mellan sagan och ett kvinnligt berättande, något som nästan automatiskt medförde att den betraktades som en lägre form av litteratur. Solbergs resonemang kan ibland vara något onyanserade och hans uttalanden väl kategoriska. Folksagan är en litteraturart som inte så lätt låter sig beskrivas och kategoriseras. Dess gränser är både flytande och föränderliga. Utan tvekan vore det tacksamt att se sagan även i relation till genus, ett perspektiv som saknas i Solbergs framställning.

I Solbergs studie ligger tonvikten på Norge och det norska, vilket framgår av bokens undertitel "norsk og europeisk forteljekunst". Men hans grundliga studie är av stort allmänt intresse och ger på ett lättillgängligt sätt en god bild av folksagans teori och historia. Boken inleds med två kapitel om "Eventyret som genre" och "Eventyrtolkning och eventyrteorier". Därefter följer sju kapitel som konkretiserar och exemplifierar de två teoriavsnitten. Den franska sagotraditionen och Charles Perraults betydelse diskuteras, liksom bröderna Grimms insatser. Ett kapitel ägnas H.C. Andersen, och i ett avslutande kapitel ges exempel på moderna författare som inspirerats av

folksagan, såsom Roald Dahl, Carol Ann Duffy, Angela Carter, J.R.R. Tolkien och J.K. Rowling. Tre kapitel tar upp den norska sagotraditionen. Utöver det avsnitt som handlar om Asbjørnsen och Moe finns ett kapitel om andra nedtecknare av folksagor från olika områden i Norge. I ytterligare ett annat avsnitt ges exempel på det norska intresset för folksagan åren kring 1890. Bl.a. behandlas där Jonas Lies trollsagor, Arne Garborgs *Haugtussa* och Rasmus Lølands bruk av folksagan i sina barnböcker.

Solberg lyfter på ett spännande och varierat sätt fram enskilda sagor och diskuterar möjliga analysmodeller. Han tar upp strukturalismen och Vladimir Propps funktionsanalys, med vars hjälp man kan få en överblick över sagans handling. Likaså behandlas språkforskaren A. J. Greimas s.k. aktantmodell som bidrar till att ge en bild av de konflikter och motsättningar kring vilka sagan är uppbyggd. Andra tolkningsmodeller är den psykologiska, främst representerad av Bruno Bettelheim men även av de jungianska forskarna Hedwig von Beit och Marie-Louise von Franz, samt den tematiska och stilistiska, där bl.a. Axel Olriks episka lagar presenteras. Med utgångspunkt från Jack Zipes och Robert Darnton diskuteras sagedecknarnas förhållande till historien och den tid under vilken sagorna uppkom.

När Solberg ger exempel på hur folksagan influerat moderna författare riktar han framförallt in sig på den engelskspråkiga litteraturen. Han anser att det är av särskilt intresse att se hur sagoinflytandet tar sig uttryck där, eftersom man i Storbritannien under 1800-talet knappast alls upptecknade några folksagor, såsom man i nationalismens anda gjorde i andra europeiska länder. Motiveringen ter sig något långsökt, och urvalet är ganska godtyckligt. Det hade utan tvekan varit intressant med en bredare utblick, t.ex. med exempel också från andra nordiska länder än Norge.

Solbergs studie över folksagan är övervägande kompilatorisk och bitvis ganska refererande, ett konstaterande som inte ska tolkas som kritik. Det är oerhört mycket som ryms på de närmare 250 sidor som boken omfattar. *Inn i eventyret* kan säkert vara till stor nytta i olika undervisningssammanhang. Den är i bästa mening lättläst, väl strukturerad och ger en bra överblick över forskningen rörande folksagan och den litterära sagan. De flesta större standardverk finns med i litteraturföreteckningen, och Solberg är utan tvekan väl orienterad och up to date inom området.

Lena Kåreland

Torben Weinreich: *Historien om børnelitteratur: dansk børnelitteratur gennem 400 år 1568-1967*. Vejle: Branner og Korch, 2006. ISBN 87-411-0199-5

Till det yttre liknar Torben Weinreichs 600-sidiga barnbokshistoria en brunbränd tegelsten. Det är ett enmansföretag som bygger på mer än 30 års forskning och förmedling av barnlitteratur. Och de 400 åren som historien omfattar är matematiskt exakt. Från 1568 då den första boken för barn publicerades i Danmark fram till 1967. Anledningen till att han stannar så plötsligt är att det finns en hel del skrivet om de senaste 40 årens barnlitteratur i Danmark – inte minst av Weinreich själv. Och avslutningsåret lyfter han fram fyra böcker som pekar mot en framtida förnyelse.

I en efterskrift, som hade gjort bättre nytta som förord, motiverar författaren sina avsikter. Han ser sin framställning som en berättelse, därav titeln: "Historien om..." Weinreich gör utförliga referat och citerar flitigt inte bara ur litteraturen utan också hur åsiktsyttringar kring barns läsning varierat genom tiden. Han är nog med att tacka sin föregångares arbeten, men lanserar en egenhändigt konstruerad och intressant periodisering av stoffet. Å ena sidan försöker han påvisa längre sammanhängande "paradigmfasta" perioder där inga iögonenfallande förändringar sker och å andra sidan "övergångsperioder" som präglas av motsättningar mellan gammalt och nytt.

Ända fram till 1780 dominerar undervisande läsning för barn. Mestadels rör det sig också om danska bearbetningar av utländska förlagor, främst från Tyskland. Utvecklingen i Sverige under motsvarande period ser ungefär likadan ut, vad som skiljer kan vara några årtal hit eller dit. Barn uppfostras genom härmning, varför Weinreich valt rubriken "Barn är som apor..." till överskrift.

Men 1780–1820 utgör den första övergångsperioden. Det är filantropernas intresse för det uppväxlande släktet, som bland annat inspirerar till den första danska skollagen 1814, men även romantikens genombrott som radikalt förändrar synen på barnen. Här är det inte minst den danske diktaren Adam Oehlenschläger som hyllar barnets talang. Nu tilldelas barnen "större inbillningskraft än de vuxna". Och likaväl som "barnet ska lära sig få erfarenhet och förnuft" av de vuxna, så ska dessa i sin tur "behålla fantasi och oskuldsfullhet" genom barnen. Denna nya syn ger barndomen ett egenvärde som tidigare saknats röjer väg för en ny litteratur. Genom framför allt H.C. Andersens sagor och berättelser för barn lanseras en naturlig talspråkston, ett direkt tilltal i litteraturen för barn.

Den period som följer kallas i Tyskland och Danmark för *biedermeier*, ett begrepp som aldrig vunnit fotfäste i Sverige. Inom vux-

enkulturen brukar den begränsas till tiden 1820-1850, men på barnlitteraturområdet vill Weinreich utsträcka den ända fram till 1880. Nyckelorden blir "hygge og hytte" (trevnad och omtanke). Det småborgerliga idealet blir nu den harmoniska familjen och läsningen i hemmet. Samtidigt noterar Weinreich att de bästa danska dikterna under denna epok har en välgörande ironisk, ibland till och med självvironisk ton som utgör ett försonande drag, så att idyllen inte blir alltför jolmig. Genrer som sagan, fabeln, rim, ramsor och sånger lever vidare, men nu kommer också på allvar romanen in i barnlitteraturen. Och vid sidan av H.C. Andersen uppträder fler danska original på den litterära scenen: bland andra B.S. Ingemann med historiska romaner, H.V. Kaalund med versfabler och bröderna Johan och Pietro Krohn som skapar den trivsamma "Peters jul".

Intresset för barns läsning är oförändrat under nästa övergångsperiod 1880-1918, ibland stiger debattens vågor och strax före sekelskiftet 1900 lanseras bokserien *Børnenes Bogsamling* som i Sverige inspirerade till Barnbiblioteket Saga. Weinreich noterar att litteraturen för de unga blir tydligt könsindelad och alltfler författare börjar skriva för ungdomen. Den sista stabila perioden i boken 1918-1964 har kallats "Barnen - de försvarslösa" vilket i mitt tycke är en något missvisande beteckning, eftersom framförallt många pojkhjältar i flera äventyrsböcker verkar nog så käcka. Mette Winge som behandlat barnromanen under perioden framhäver tre centrala myter: människans godhet, den problemlösa familjen och det rättfärdiga samhället. Weinreich lägger till tre saker: exotismen, föräldralöshet och den allvetande berättaren. I berättelser för pojkar har scoutlitteraturen i Danmark en mer framträdande, ofta nästan militaristisk ton än i Sverige. Ett lustigt fenomen är att de mest spridda böckerna i mindre format under tiden 1924-1942 inte kunde köpas utan medföljde paket med havregryn eller risgryn. De kallades helt enkelt OTA-böcker efter varumärket. Under den tyska ockupationen lade censuren locket på, men efteråt kom mängder av romaner, filmer och pjäser som handlade om "de fem förbannade åren". Weinreich vill utnämna "sabotagelitteraturen" till en liten genre för sig. Vid sidan av de författare som omtalas under förra århundradet, så nämns också långserieböcker och angreppen på den "kulörta" litteraturen i mitten av 50-talet. Debatten hade sin motsvarighet i Sverige och gällde våldet i tecknade serier. Weinreich kan i sammanhanget inte underlåta att tala om fenomenet "Illustrerade klassiker" som också fanns i Sverige.

Intressant är att det tycks finnas ett motsatsförhållande mellan barnromaner och bilderböcker. De förra är till övervägande del samhällsbevarande och förhållandevis konservativa. Men i bilderboken

uppträder efter 1932 moderna formexperiment och ett intresse för barnpsykologi.

I korthet berörs utgivningen i sin helhet, utvecklingen av trycktekniken och viktiga faktorer som skola och bibliotek. Det verkar som om barnlitteraturen i ännu högre grad är mer institutionaliserad i Danmark än i Sverige. En allt avgörande del, 80% efter bibliotekslagens införande 1964, av denna litteratur såldes direkt till skolor och bibliotek. Och vilka bestämmer då vad som läses? Jo, bibliotekarier och lärare. Intressant är att notera att undervisningsministeriet år 2005 fastlade en litterär kanon för folkskolan. Uppenbarligen har man tyckt sig kunna urskilja en officiell barnlitteraturklassikerlista.

Weinreich tynger inte sin framställning med noter, utan tips till vidare läsning finns i en egen notavdelning längst bak. Ibland är uppräknningar i form av katalogarior ofrånkomliga och referaten kan stundom bli lite väl ingående. Urvalet av illustrationer borde kunna gjorts mer varierat i jämförelse med tidigare historiska framställningar. Historien om barnlitteraturen i Danmark genom 400 år är en lättläst, kunnig berättelse.

Stefan Mählqvist

Kaisu Rättyä: *Rajoja kohdaten. Teemojen ja kerronnan suhde Hannele Huovin nuortenromaaneissa 1980-1990-luvulla.* [Att möta gränser. Förhållandet mellan tema och berättande i Hannele Huovis ungdomsromaner på 1980- och 1990-talet], Tammerfors: Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti, Åbo Universitet, 2007. s 307. ISBN 9789529577132

Den finska ungdomsromanen är utforskad. Det råder nu Kaisu Rättyäs användarvänliga avhandling om Hannele Huovis 1980- och 90-tals romaner bot på. Rättyä behandlar böckernas tematiska sfär i relation till berättandet. De livspolitiska (existentiella?) frågorna är, i Zygmunt Baumansk anda, de avgörande liksom de genusproblematiserade. Symptomatiskt för den nya generationens barnlitteraturforskning är att Rättyä utan ursäkter genomför en estetisk analys.

Hypotesen är att ett postmodernt paradigmskifte, där berättelser blir experimenterande, såväl innehållsmässigt som berättartekniskt sett, har ägt rum under 1980- och 90-talet. Utgångspunkten och det som betecknar de decennier som undersöks är upplösningen av gränser och att de unga själva får ta ansvaret för att sätta gränser.

Rättyä närmar sig dessa gränser, fysiska och psykiska, genom att granska spegling, självreflektion och maktförhandling i fyra av Hannele Huovis ungdomsromaner. Som förnyare av kategorin är Huovi representativ för en större omvandling av ungdomsromanens estetik. Avhandlingen är uppdelad i två delar, i den första behandlas romanerna var för sig med sikte på tematik och berättarperspektiv, i den andra knyts analyserna samman och fördjupas ur genreperspektiv.

Först ut är Huovis realistiska debutroman *Madonna* (1986, på svenska 1988), som introducerar anorexia-tematiken i den finska ungdomsromanen. Som anorexiskildring är boken återhållsam med kroppsliga uttryck. Det är främst flickans egen bild av sig själv i spegeln och speglingen av sig själv i moderns gravida kropp som skildras. Rättyä ser speglandet som en bild för ett postmodernt subjektsskapande projekt. Hon undersöker hur de element som bromsar berättelsens flöde fungerar som temaförstärkande då de sammanfattar romanens tematik i miniatyr. Här flätas en uråldrig intertext, dikten om den växande Marjatta, ur nationaleposet *Kalevala* in i berättelsen.

I den historiska romanen, *Vladimirin kirja* [Vladimirs bok] (1988), tematiserar Huovi minne, sanning och berättande. Hon skildrar maktfördelningen i samhället med breda penseldrag. Boken följer Vladimirs livsvandring från pojke till man och framställs genom perspektivförskjutningar och brutnen kronologi. Rättyä visar att sidointrigerna stöder huvudtematiken, men på grund av att hon studerar dessa partier, överlastade på detaljer, blir hennes egen framställning här något utdragen.

Den realistiska romanen *Tuliraja* [Eldgränsen] (1994) handlar om en pojke som bevittnar misshandeln av sin dementa mormor. Huovi gestaltar maktperspektiv i en minimalistisk studie av relationer, under en enda förtätd höst. Förloppet skildras genom tre medvetanden: berättarens, pojkens och mormoderns. Titeln syftar på en rörlig gräns, mellan minne och sanning. Rättyä lyfter fram skildringen av den mjuka pojken, som förmår visa ett brett känsloregister, som nyskapande.

Lasiaurinko [Glas-solen] (1996) är en historisk roman om 1800-talets Finland, där en ung estnisk flicka lever i exil i en etnisk smältdegel vid ett glasbruk och tar sig in i det mansdominerade yrket. Jämställdhetsfrågor behandlas genom teman som graviditet, främlingskap och våld. Berättarplanen är två, en äldre flicka blickar tillbaka på sitt liv. Centralt för analysen är förflyttningar (displacement) och de maktförhandlingar och subjektsskonstruktioner dessa leder till.

Då Rättyä i del två lyfter blicken från de enskilda verkens motivkretsar speglar hon dem i flick- och pojkbokens samt i den historiska romanens tradition. Frågeställningarna fokuseras inte oväntat kring flickans kvinnoblivande, pojkens förhandling om manlighet samt kring makt. Resultaten som redovisas är att genregränser överskrids, berättarperspektiv bryts upp, och maktrelationer omförhandlas. Rättyä bekräftar därmed att den beskrivning av den postmoderna ungdomsromanen som gjort sig gällande internationellt och i övriga nordiska länder även stämmer för den finska ungdomsromanen. Decenniernas ungdomsromanestetik kan sammanfattas som en toleransens etik (estetik?).

Rättyä vill introducera internationell barnlitteraturforskning på det finska fältet. Boken är uppslagsrik och kommer att vara till nytta inom undervisning och forskning. Argumentationen utgår i första hand från barnlitteraturforskningen. Lite hälsosam polemik hade rätat upp resonemangen ytterligare och ibland skymmer iveren att knyta an till teori, nyttan av teorin i analysen. Begrepp som används kunde förankras mer i argumentationen. Exempelvis saknas grundliga definitioner av centrala begrepp som makt och kön.

Utän tvekan är avhandlingen ett ambitiöst pionjärarbete på finskt håll. Som kuriosa kan nämnas att Rättyäs grundlighet återspeglas i avhandlingens omslag, som består av ett fotografi av en smaragdgrön vas som hon har blåst i ett glasbruk för att leva sig in i känslan av att, som i Huovis roman, vara kvinnlig glasblåerska.

Mia Österlund

***På terskelen*: artikler om nordisk barne- og ungdomslitteratur: festskrift til Åsfrid Svensen. Red. Harald Bache-Wiig. Oslo: Novus, 2006. ISBN 978-82-7099-434-2**

Åsfrid Svensen, tidigare professor vid Institutet för nordistik och litteraturvetenskap vid Oslo universitet, fyllde sjuttio år i fjol. Hennes insats som barnlitteraturforskare, lärare och författare är välbekant i nordiska sammanhang. Hon har tilldelats det prestigefyllda Kari Skjønbergpriset och hon är i år aktuell med en bok om författaren Torborg Nedreaas liv och verk. Med festskriften *På terskelen* har ett antal nordiska forskare under ledning av professor Harald Bache-Wiig, bestämt sig för att saluera sin värderade kollega och det sker med besked. Festskriften som sådan är en bångstyrig genre. Vanligen beskrivs den som en samling vetenskapliga artiklar som utges

för att hedra en person och/eller till ett jubileum. Men erfarenheten ger vid handen att innehållet i en festskrift kan vara nog så brokigt och smörgåsbordsaktigt. Bache-Wig har emellertid komponerat en väl sammanhållen bukett, kring teman som identitet, krig, bilderbok, litteraturhistoria och berättarteknik. Bokens titel anspelar enligt utsago på festföremålets beskrivning av barnets blick som kommande "nerifrån" eller "utifrån". Barnet sägs befinna sig i en tröskelposition där det blickar in i ett okänt rum, som möjliggör för fantasi och verklighet att smälta samman. Till sin layout är boken anspråkslös. Omslaget går i olika grå nyanser som inramar Lars Ellings diskreta och nästan introverta men suggestiva målning "Livingroom Light". Typsnittet är snäppet för smått, jag kisar medan jag läser. Samtidigt som jag kan tycka att boken är alltför blygsam till sitt yttre, kan jag inte förneka att just anspråkslösheten talar till dess fördel. I dagens enorma utbud av klatschig och häpnadsväckande formgivning ter sig *På terskelen* som en sparv i sin egen rätt. Texterna behöver inget flashigt kamouflage. Man kan bara hoppas att läsarna hittar vägen.

Av bokens elva artikelförfattare kommer två från Sverige, en från Danmark, medan de övriga är hemmahörande i Norge. Boel Westin inleder med "Spegelns berättelser" en studie i Carrolls *Through the Looking-Glass*, för övrigt det enda bidrag som inte berör nordisk barnlitteratur. Med utgångspunkt i synen på texttolkning som maktutövning, borrar sig Westin in i den komplicerade texten som tycks undfly alla försök att finna en mening i berättelsen "vars narrativa topografi utgörs av ett pågående schackspel". Eftersom tillvaron i Spegellandet är bakvänd, ställs Alice själv inför ständiga tolkningsfrågor som aktualiserar ordens tillhörighet, dimensionernas tillförlitlighet och spegeln som en passage till berättelsen bortom det givna, en reverse-rad struktur som Westin så träffande formulerar det. Ytterst blir det texten som uppmanar läsaren att välja själv. Det gäller att ta makten över orden. Och hur konstigt det än kan förefalla är det just det som återges i de följande essäerna om än på vitt skilda vis.

Åse-Marie Ommundsen bidrar med en översikt av hur den norska barnlitteraturen skapade sig en egen identitet vid tiden för förra sekelskiftet i ett klimat av kulturkamp där såväl olika religiösa åsikter som rent nationella intressen spelade en avgörande roll. Hon sekunderas fint av Idar Stegane som diskuterar hur begreppet allålderslitteratur kan tillämpas på äldre texter. Det åskådliga exemplet här utgörs främst av djurskildraren A.O. Vinjes sorgliga och balladliknande hästdikt "Lenda frå Land" från medlet av 1800-talet. Därefter tar Liv Helene Willumsen läsaren med på en narratologisk upptäcktsresa i sagodrottningen Regine Norrmanns (1867-1939) värld. Jämförd med

både H.C.Andersen och Selma Lagerlöf, har Norrmann emellertid förblivit okänd utanför landets gränser och man kan naturligtvis undra varför. Willumsen väcker åtminstone mitt intresse för författarskapet när hon lyfter fram det poetiska i sagorna, den nyanserade personskildringen och längtan som motiv, kort sagt, en existentiell problematik. Så går färden vidare i den norska litteraturhistorien för att göra halt vid andra världskriget. I en fascinerande artikel om "et dubbelt bokholderi" granskar Rolf Romøren barnboksutgivningen under krigs- och ockupationsåren, en omstridd fråga som uppenbarligen har uppfattats olika av norska barnlitterära auktoriteter. Bidraget väcker mersmak, man undrar hur förlagspolitiken och själva utgivningen tedde sig i de övriga nordiska länderna under samma period. Här finns mycket att göra. Harald Bache-Wiig är på god väg i sin betraktelse kring pojkkidealet just i böcker om kriget. Med utgångspunkt i en biografi som Bache-Wiig själv jämför med en följetong i pojkboks-genren, ritar han upp de ideologiska förutsättningar som erbjöds av litteraturen där kriget dels kunde tjäna som sceneri för allehanda äventyr och hjältebragder, dels som ett slags provosten för olika värderingar, icke minst för rådande mansideal, men också ifrågasättande av krigets meningsfullhet. Också i detta fall vill jag som läsare veta mer.

Bilderboken uppmärksammas av Sissel Veggeland som läser Zinkens Hopps klassikerförklarade *Trollkrittret* mot en bakgrund av nonsensdefinitioner. Hennes syfte är att visa på barnets möte med texten och bilden i vad hon benämner "nonsensrummet" - platsen där språket leker med logiken och verklighetsframställningen. En helt annan infallsvinkel presenteras av Agnes-Margrethe Bjorvand, i studien av Astrid Lindgrens berättelse "Sunnanäng" och dess förvandling till bilderbok. Bjorvand redogör metodiskt för hur illustratören Marit Törnqvist har "öppnat upp" texten genom sin egen läsning omsatt i bild. Därefter är vi inne på det avslutande temat, identitet och berättarteknik som fokuseras i de återstående bidragen.

Maria Nikolajeva bjuder på en spännande narratologisk analys av Tormod Haugens *Skriket fra jungelen*, läst som postmodern text. Som om hon bedrev en arkeologisk utgrävning med pincett, blottlägger Nikolajeva skikt efter skikt av betydelser i romanen. Djungeln som metafor för befrielse eller regression anspelar även på själva textkonstruktionen samtidigt som den alluderar på förekomsten av parallella verkligheter. I Bodil Kampps lyhörda närstudie av tre nordiska ungdomsromaner, fokuseras just dessa i relation till huvudpersonernas identitetssökande och självreflektion. Kampp visar

övertygande hur verkliga händelser, för att inte säga stämningar, av-sätter direkta spår i ungdomslitteraturen. Det sker medelst skildring av det inre skeendet framom det yttre, en ironisk-humoristisk ut-formning och berättandet som identitetens källa. Intertextualitetens betydelse i sammanganget poängteras likaså, vilket får mig att lägga till ordet interaktivitet. Som läsare bidrar jag till att grumla gränsen mellan fiktion och verklighet. Svein Slettan avslutar festskriften ge-nom att utforska framställningen av maskulinitet i två romaner av Harald Rosenlow Eeg. Hans slutsats blir att Eegs romaner uttrycker en tydlig värdemotsättning. Den teknokratiska miljön är livsfientlig och på väg mot barbari. Föga överraskande leds den av domineran-de manliga figurer. Mot denna står människor som kämpar för ett värdigt liv, en tillvaro där kvinnliga värderingar är betydelsefulla och pojkarna följaktligen känsligare. Den traditionella maskulinite-ten framstår slutligen som grotesk och motbjudande. Enligt Slettan inbjuder Eegs romaner till nytänkande. Bättre kan man knappast av-sluta en festskrift. Slutet är bara början.

Janina Orlov